

Työelämän ja koulutuksen vastaavuus?

Kun kädessäsi olevan Kirjastotiede ja informaatiikka -lehden ensimmäistä pääkirjoitusta laadittiin 11 vuotta sitten, alan koulutusta ravisteli kaksi suurta muutosta, korkeakoulujen tutkinnonuudistus ja koulutusväylän avaaminen keskiasteella. Virkojen kelpoisuusvaatimuksista keskusteltiin lähinnä keskiasteen koulutuksen tuottaman kelpoisuuden osalta. Kelpoisuusvaatimuksiksi oli yleensä vakiintunut kirjastonhoitajan ja informaation (tästäedes: kirjastonhoitajan) toimiin korkeakoulututkinto, jonka yhteydessä oli suoritettu kirjastotieteen ja informaation aine- tai sitä vastaavat opinnot. Kirjastovirkailijoiden toimiin puolestaan edellytettiin keskiasteen kirjastolinjan tutkintoa. Kirjasto- ja informaatioalalla alettiin vähitellen hyödyntää koulutus uudistusten tarjoamia mahdollisuuksia organisaatioiden tehtävien ja henkilöstörakenteen kehittämisessä. Kunnallisten kirjastojen puolella kehitystä vauhditti henkilöstöryhmien suhdetta säätelevän normin väljentyminen. Yksityisellä ja valtion sektorilla ei tällaisia säädöksiä ollut.

Kuvattu asetelma on muuttumassa. Liberalisoinnin tuulet puhaltavat valtion- ja kunnallishallinnossa. Ne väljentävät muiden muassa myös kirjastonhoitajan virkojen kelpoisuusvaatimuksia. Tätä kirjoitettaessa ei täsmälleen tiedetä millaisiksi ne asetetaan. Suunta on kuitenkin se, että kaikkiin kirjastonhoitajan virkoihin ei enää vaadita yliopistollisia kirjastotieteen ja informaation opintoja. Entistä enemmän kiinnitetään huomiota tehtävän vaatimuksiin ja hakijan ominaisuuksiin, koulutusmukaanlukien, sopivuutta kyseiseen tehtävään. Epäilemättä näin on tehty ennenkin, nyt joustoa tarjoavat lientyvät muodolliset kelpoisuusehdot.

Kirjaston johto joutuu siis entistä tarkemmin pohtimaan millaisin valmiuksin varustettu henkilö antaa parhaan panoksen valittavaan tehtävään. Oman organisaation tuntemuksen ohella valitsijalta vaaditaan valveutuneisuutta kyseeseen tulevan koulutuksen sisällöstä. Mitä valmiuksia se antaa henkilön muiden ominaisuuksien ohella tehtävästä selviytymiseksi? Joudutaan punnitsemaan mitkä ovat määrällisesti ja suuntaukseltaan riittävät kirjastotieteen ja informaation opinnot kuhunkin tehtävään. Kun enää ei voida nojautua vain muodollisiin kelpoisuusvaatimuksiin kirjastoalan opintojen osal-

ta, perustellun ratkaisun tekeminen edellyttää mahdollisten koulutusvaihtoehtojen sisällön hyvää tuntemusta.

Vaikka koulutus- ja pätevyysvaatimusten muutokset eivät todennäköisesti aiheutakaan nopeasti dramaattisia muutoksia rekrytointikäytäntöihin, ne antavat aiheita pohtia tarkemmin käsitystämme kirjastonhoitajan töiden sisällöstä, niiden vaatimuksista sekä organisaation sisäisestä työnjaosta. Julkisessa keskustelussa on esitetty varsin eriytymättömiä käsityksiä siitä, millaisiin kirjastonhoitajan tehtäviin voitaisiin palkata alan koulutusta hankkimatonta väkeä. Ennenkuin kysymykseen voidaan luotettavasti vastata, se edellyttää ammatin vaatimusten tähänastista paljon syvempää analyysia. Heitot alan itseensäkäpertymisestä eivät tilannetta avaa. Suttausten sijasta tarvitaan analyttistä pohdintaa. Useasti miellämme liian vaatimattomat tehtävät kirjastonhoitajan työksi.

Yksi keskustelun itsestäänselvyyksistä on ollut se, että ammattikorkeakoulukokeilu tuo meille uuden kirjastonhoitajakoulutuksen. Siitä muodostettiin sosiaalinen fakta ennenkuin edes varsinaiset koulutuksen suunnittelijat tiesivät muuta kuin eteensä pannun tuntikehyksen, joka heidän tuli täyttää. Itse he eivät päässeet vaikuttamaan sen muotoutumiseen. Keskustelijat siis tunsivat koulutuksen sisällön ennenkuin alan opettajat olivat ehtineet kunnolla alkaa suunnittelua. Näin tuotetaan yhteistä sosiaalista todellisuutta. Luotiin mielikuva asiasta, ennenkuin se oli edes toteutunut.

Nykytietämyksen valossa on ilmeistä, että ammattikorkeakouluista valmistuva kirjasto- ja informaatiopalvelualan henkilöstö on korkeammin koulutettua kuin opistotasolta valmistuneet. Sen takaa tutkinnon 140 ov:n kesto. Lisäksi kirjasto-opintoja on laajemmin kuin keskiasteella. Esimerkiksi Helsingissä ne tarjotaan 24 ov:n mittaisina. Opintojen huomattava laajennus ilman lisäresursseja panee ammattikorkeakoulun kirjastoalan opettajat venymään suorituskäytönsä ääri rajoille. Useimmissa yksiköissään on vain yksi kirjastoaineiden opettaja. Toteuta siinä sitten ammattikorkeakouluopetusta puhumattakaan tutkinnon tieteellistä tietoa soveltavan päättötöy ohjaamisesta! Aika tulee näyttämään valmistuvien tason.

Valmistuvien osaaminen ja kirjasto- ja informaatiopalveluyksiköiden käsitys siitä säätelevät tulevaisuudessa, millaisiin tehtäviin he sijoittuvat. Otaksuttavasti yliopistoista valmistuvat kirjastotieteen ja informatiikan opiskelijat saattavat jossain määrin joutua kilpailemaan heidän kanssaan samoista viroista. On ennenaikaista lähteä povamaan millä sektoreilla sitä tapahtuu eniten. Uskon kuitenkin, että tasapainoisen työvoiman kysynnän ja tarjonnan tilanteessa työnjako ammattikorkeakouluista ja yliopistoista valmistuneiden sijoittumisessa ei tuota suuria ongelmia. Se riippuu suuressa määrin työnantajien järkevästä rekrytointipolitiikasta. Parhaan sadon uudessa tilanteessa korjaa johtaja, joka rohkeasti työskentelyttää kummastakin opinahjosta valmistuneita kykyjensä ylärajoilla - ja palkkaa muun koulutuksen saanutta väkeä järjestelyapulaisiin tehtäviin. Tampereella juuri valmistuneen pro gradu -tutkielman mukaan monet yliopistosta vastavalmistuneet kirjastotieteen ja informatiikan opiskelijat kokevat joutuvansa työskentelemään pikemminkin kykyjensä alarajalla. Se ei varmasti motivoi tuloksen tekemiseen.

Yliopistot tulevat epäilemättä reagoimaan ammattikorkeakoulukokeluun, kelposuusvaatimusten muutoksiin sekä kentän rekrytointipolitiikkaan. Tilanne koetaan niissä nimenomaan mahdollisuutena. Enää ei tarvitse sitoutua tietyn muodollisen pätevyyden tuottamiseen. Toisaalta ammattikor-

keakoulukokeilu antaa yliopistoille mahdollisuuden keskittyä koulutuksensa tason nostamiseen. Sektoreittaisen työnjaon lisäksi on otettava huomioon tasonmukainen työnjako. Yliopistot voivat keskittyä kouluttamaan sekä pitkälle erikoistuneita että korkeatasoisen ja laajan näkemyksen omaavia alan ammattilaisia. Käsitteelliset-analyttiset valmiudet mahdollistavat joustavan siirtymisen tehtävästä toiseen sekä kyvyn kehittää itseään työssään. Niiden merkitys korostuu aikana, jolloin ihmisten ounastellaan joutuvan muuttamaan yhä useammin tehtävästä toiseen ja jopa alalta toiselle. Ja mikä tärkeintä, uudistus avaa yliopistoille mahdollisuuden siirtää resursseja runsaammin myös jatkokoulutuksen kehittämiseen. Aiotaanhan suunnitelmien mukaan lisensiaatin tutkintoa kehittää nimenomaan ammatillisena jatkotutkintona.

Mielestäni kuvatut uudistukset tarjoavat kirjasto- ja informaatiopalvelualalle sekä koulutukselle mit-tavan haasteen. Siihen vastaaminen edellyttää muutosten seurauksien ja mahdollisuuksien analyttistä pohdintaa. Sen pohjalta käyty ajatustenvaihto ei aina johda poleemisiin kärjistyksiin, mutta on välttämätöntä onnistumisen edellytysten luomiseksi. Kirjastotiede ja informatiikka tarjoaa palstansa keskustelijoiden käyttöön.

Tampereella 8.2.1992

Pertti Vakkari